

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

MOPHATO 12

SETSWANA PUO YA GAE (HL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

PREPARATORY EXAMINATION 2008

MADUO: 70

NAKO: 2 diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le robedi (8).

DITAELO

1. Araba dipotso TSOTLHE.
2. Karolo NNGWE LE NNGWE e simololwe mo tsebeng e NTŠHWA, mme kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
3. Tlogela mola mo magareng ga dikarabo tsa gago.
4. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
5. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTSO 1**

1.1 Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Thekenoloji e tšile le dikgagamatso. Bogologolo go buisana e ne e le namane e tona ya tiro. Gore motho yo o kwa kgakala a fitlhelele molaetsa, go ne go tshwanetse go romiwe batho bao ba tla tsamayang sekgala se seleele pele ba ka fitlha koo. Mo ba phirimeletsweng teng ba tla kopa boroko, ba latse tlhogo mme ba tswelele ka leeto letsatsi le le latelang. Go ne go se botlhokwa gore ba itse batho bao kgotsa nnyaya, fa ba phirimeletswe ba ne ba fiwa marobalo, mme ba tshwarwa sentle thata. Bangwe ba akanya gore se ke tshimologo ya bojanala.

Go tla ga mogala wa letheke go nolofaditse maphelo, ka gonne o tla kgona go amogela melaetsa gongwe le gongwe mo o leng. Megala ya mo ntlong, e e golagantsweng mo maboteng, e kgoreletsa tiriso ya gotlhe. Se se sa itumediseng ka mogala wa letheke ke gore go na le mafelo a mangwe ao o sa letlelelwang go diriswa mo go ona. Go na le gape mokgwa o o dirang gore mogala wa letheke o se tshware mo mafelong mangwe.

Megala ya letheke e fetoga kgabetsakgabetsa. Maloba go ne go na le eo e neng e sekamisa dikgwatlha tsa motho. Gompieno go tsene e mennye eo e lekanang ka fa gare ga letsogo o le huparetse. Ya gompieno o ka dira dilo di le dintsi ka yona. E dirisiwa go romela le go amogela melaetsa ya inthanete, e gokelelwa mo thelebišeneng go tlhagisa ditshwantsho gape e ka dirisiwa jaaka thelebišene go leba mananeo a motho o a ratang.

Oketsa kitso:

Megala ya letheke e letleletswe kwano Afrika-Borwa ka ngwaga wa 1994. Dikhampani tsa ntlha tse di tseneng mo kgwebong ya megala e ke Voice and Data Communications (Vodacom) le ya Mobile Telephone Networks (MTN). Go gola ga kgwebo e ka lebelo le le boitshegang go dirile gore go nne le kgaisano thata mo dikhampaning tse pedi tse.

Kgaisano e e tshotse gape le diphatlha di le dintsi tsa ditiro. Mokgatlho wa ICASA o ne wa neela khampani e nngwe ya boraro tetla ya go tlhagisa megala ya letheke, yona ke khampani ya Cell C. Ka ntlha ya kgaisano mo magareng ga dikhampani tse tharo tse, tlhotlha ya tuelo ya megala ya letheke e farologane thata, mme motho o tshwanetse go tlhopha sentle pele a ka reka mogala wa letheke.

[Setswana Tota: M Serobatse]

DIPOTSO:

1.1.1 Naya tsela e melaetsa e neng e romelwa ka yona bogologolo. (2)

1.1.2 Batho bangwe ba ne ba bona go romela melaetsa o phirimelelwa o bo o robala e le tshimologo ya eng? (2)

- 1.1.3 Bokoa jwa mogala wa mo ntlong ke bofe? (2)
- 1.1.4 Go tla ga mogala wa letheke go nolofaditse matshelo a batho jang? (2)
- 1.1.5 Mogala wa letheke ga o a letlelelwa mo mafelong a a tshwanang le a dibanka. Naya lebaka le le maleba. (1)
- 1.1.6 Go ya ka wena, a mogala wa letheke o mosola kgotsa nnyaya? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 1.1.7 Tlhalosa leele le le latelang:
Go latsa tlhogo (1)
- 1.1.8 A polelo e e reng 'Megala ya letheke e fetoga kgabetsakgabetsa' ke ntlha kgotsa kakanyo? Tshegetsa karabo ya gago ka lebaka. (3)

1.2 Sekaseka setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

- 1.2.1 Naya setlhogo sa setshwantsho le mafoko a a tlhagelelang mo go sona go ntsha maikutlo a gago (2)
- 1.2.2 Kwala mareo a Setswana a mafoko a a latelang:
(a) 'Reipa' (1)
(b) 'Diskwiza' (1)
- 1.2.3 Ke eng se se tlhotlheletsang batho go 'reipa'? (2)
- 1.2.4 A go 'reipa' gona go ka fa molaong? Tshegetsa karabo ka lebaka. (2)
- 1.2.5 Naya dintlha tse THARO tse baipelaetsi ba ba tlhagisitsweng ba ngongoregang ka tsona. (3)

- 1.2.6 O ikaegile ka melaetsa e e mo diphousetareng, naya ditlhopha tse PEDI tsa batho ba ba sotliwang? (2)
- 1.2.7 A o dumela gore setshwantsho se, se sekametse mo letlhakoreng le le lengwe fela? Naya lebaka le le maleba. (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO

POTSO 2

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, mme morago o e sosobanye ka temana e e ka nnang le dintlha di le supa ka mafoko a gago, mme bokao bo sa fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a a kana ka 80 – 90.

O KA OKETSA JANG KUNGO

Go tihabolola kungo ga se tiro ya batho ba ba itlhaotseng fela – e tshwanetse go nna mokgwa wa go tshela wa mongwe le mongwe. Ba neela dikakanyo tse di latelang go mongwe le mongwe: Letsatsi lengwe le lengwe tsaya tshwetso ya go nna le ponelopele le go dira dilo sentle go ya ka bokgoni jwa gago. Rulaganya letsatsi la gago. Thala lenaneo la maikaelelo a gago a letsatsi le letsatsi mme o a ntshe fa o a dirile. Morago ga go rulaganya, baakanyetsa tsotlhe. Netefatsa gore o na le didiriswa tse di matshwanedi go tswetsa maikaelelo a gago. Fela gakologelwa gore kungo ke go dira go le gontsi ka se sennyane, dirisa fela se o se tlhokang.

Fa o na le maikaelelo a gago, a tote le fa go na le mathata. O tla ikutlwa o le motlotlo fa o kgonne go fitlhelela maikaelelo a gago. Lekola kungo ya gago. Ipotse nako le nako: "a ke go ntsha ga tshwene ga me gompiano?" Supa botlhami. Akanya ka mekgwa e e botoka ya go dira dilo. Ga o a tshwanela go dira ka thata ka dinako tsotlhe, nakongwe dirisa fela botlhale jwa gago. Nna le maikarabelo go tsotlhe tse o di dirang. Leka go dira tsotlhe di siame ka 100% lwa ntlha.

Nna sekao mo go badiramogole le wena. Se senye didiriswa, go akaretsa nako. Gakologelwa gore o duelelwa go dirisa nako ya gago sentle. Ipone fa o le karolo e e botlhokwa ya go dira gore naga ya rona e atswa dikungo. Go sa kgathalesege gore o mang le gore o dira eng, o tshameka karolo e e botlhokwa go dira gore naga e atlege thata. Fa mongwe le mongwe a ka dira ka natla go bona mokgwa wa go dira dilo gore kungo e ye kwa godimo, re tla bo re thusa go tihabolola ikonomi ya Aferika Borwa le matshelo a baagi botlhe.

[E inotswe go: *Vuk'uzenzele*, Mopitlwe 2007]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO

POTSO 3

3.1 Sekaseka setshwantsho se se latelang, o buise mme morago o arabe dipotso.

[Setswana Tota: ME Serobatse]

DIPOTSO:

3.1.1 Nopola lebotsi mo polelong e e latelang mme o thalose gore le dirisiwa fa o batla go itse eng?

Go bothoko fa kae, ke go siamise?

(2)

- 3.1.2 Fetolela polelo e e latelang mo tumelong.
Ga se nna molwetse. (2)
- 3.1.3 Dirisa dikarolopuo tse di thaletsweng fa tlase mo dipolelong tsa gago tse di tlabosang.
- (a) Ngwana yo, wa dingwaga di le pedi o a ntsietsa. (2)
 - (b) Mpolelele bothata jwa gago sentle. (2)
 - (c) Ke lemogile gore o phimogile dirope. (2)
- 3.1.4 Dirisa lefoko '**fodisa**' mo polelong ka bokao jo bo farologaneng le jwa temana. (2)
- 3.1.5 Dirisa kutu ya lediri '**sala**' mo dipolelong tsa gago jaaka:
- (a) Leditotota (2)
 - (b) Leditletlhaedi (2)
- 3.1.6 Bolela gore mogatlana '**-nyana**' o bontsha maikutlo afe mo polelong e:
O ithaya o re ke a mo tshaba malomenyana wa gago. (1)
- 3.1.7 Ke **modiriso** ofe o o dirisitsweng mo polelong e e latelang:
Ke tlile go romela ngwana yo kwa ditekong. (1)
- 3.1.8 Kwala seane o dirisa lefoko '**ngwana**'. (2)
- [20]**

POTSO 4

- 4.1 Sekaseka mafoko le setshwantsho se se fa tlase, mme morago o arabe dipotso.

PUSO YA BOSETŠHABA!

PUSO YA POROFENSE

PUSO YA SELEGAE

Puso ya naga ke tiro e tona tota. Go netefatsa gore e dira ka tshwanelo, e kgaogantswe ka makala a bošetšhaba, diporofense le dipusoselegae.

- 4.1.1 Ke goreng mafoko a a kwa godimo ga setshwantsho a kwadilwe ka ditlhaka tse dikgolo tse di ntshofaditsweng e bile di na le letshwao la kgakgamatso/tsiboso. (2)
- 4.1.2 Go kwadiwa ka ditlhaka tse dikgolo le go ntshofadiwa go kaya eng? (2)
- 4.1.3 A tiragalo ya setshwantsho e tsamaelana le bogolo jwa mafoko? (2)
- 4.1.4 Tshegetsa karabo e o e neetseng mo go POTSO 4.3 ka mabaka a MABEDI a a maleba. (2)
- 4.1.5 Kwala leina la naga e e tshwantshitsweng. (2)

[10]**MADUO A KAROLO YA C: 30****PALOGOTLHE: 70**